

В часи інтенсивного вилучення хліба голод в Україні забрав (за даними різних дослідників) від 100 тис. до 2,8 млн. життів. Ось так радянська комуністична влада віддячила народу за розуміння, допомогу, підтримку. Спустошені села та міста, страх і пригніченість, суцільна озлобленість і недовіра.

Література:

1. Веселова О. Українське село під час голоду 1946-1947 рр. / О. Веселова // Проблеми історії України: Факти. Судження. Пошуки. – Міжвідомчий збірник наукових праць. – К.: Інститут історії НАН України.– Вип. 15. – 2006. – С. 392-401.

2. Голод в Україні 1946-1947: Документи і матеріали / НАН України; Інститут історії України / В.А. Смолій (ред.), О.М. Веселова (упоряд.). – К.: Видавництво М.П. Коць, 1996. – 375 с.

3. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі – КУІА), ф. Р-430. Ізмаїльський облздраввідділ, оп.1, спр. 18. Про заходи щодо надання допомоги постраждалим від посухи (1946-1948 рр.), 46 арк.

4. КУІА, ф. Р.- 470 Ісполком Ізмаїльської облради, оп.1, спр. 136. Про надання допомоги безкорівним колгоспникам в обзаведенні худобою (1947 р.), 60 арк.

5. Перковский А.Л. Демографические потери народонаселения Украинской ССР в 40-х годах / А.Л. Перковский, С.И. Пирожков // Український історичний журнал. – 1990. – № 2. – С. 18-34.

6. Сергійчук В.І. Як нас морили голодом: 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 / В.І. Сергійчук. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2003. – 251 с.

Ада Дізанова
*кандидат історичних наук,
доцент кафедри української і всесвітньої історії та культури ІДГУ
(м. Ізмаїл, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ (1991-1994 рр.)

Важливою складовою державотворчих процесів в Україні стало формування самостійної зовнішньої політики. На визначення головних пріоритетів, напрямків, завдань зовнішньої політики вплинула низка чинників, серед яких важливе місце посідає геополітичне становище України. Як зазначає О. Лозовицький: «Україна має

унікальне геополітичне положення і талановитий народ із високим духовним потенціалом. Це її виняткове багатство і надбання. Вся історія нашої держави, у тому числі й у XX-XXI століттях, показує, що, натхненний загальнонаціональною ідеєю, український народ здатний здійснити великі соціальні перетворення.

Безсумнівно, в Україні є необхідні об'єктивні умови для того, щоб зайняти гідне місце у світовій цивілізації» [8]. Характеризуючи геополітичне становище, зазвичай звертають увагу на розміри території України, чисельність населення, науковий та інтелектуальний потенціали, природні багатства тощо. Крім того, окремі дослідники вказують на винятково вигідне її розташування, оскільки робить країну ключовим субрегіоном, що з'єднує своїми транспортними артеріями Захід і Схід, Північ і Південь континенту. Однак, за словами С Гантінгтона, якщо говорити про глобальну структуру розподілу сили, то Україна є другорядною регіональною державою. Внаслідок цього вона дуже зацікавлена у власній автономії і незалежності від найвпливовішої країни цього регіону [1]. Своєрідне геополітичне становище України несе в собі й певні загрози, в чому ми можемо переконатися на сучасному етапі.

Важливим чинником, що позитивно вплинув на формування зовнішньої політики незалежної України, можна вважати діяльність УРСР на міжнародній арені в повоєнний період та особливо її активізацію у 1980-1990 рр. Це членство в Раді Безпеки ООН (1984-1985 рр.), діяльність в межах багатьох міжнародних організацій: ЮНЕСКО, МОП, МАГАТЕ, Економічної і Соціальної Ради тощо.

Основні завдання зовнішньої політики були визначені Декларацією про державний суверенітет України. В документі зазначалося, що «Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї» [2]. В розділі X, присвяченому міжнародним відносинам, вказано: «Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах.

Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного піклування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах [2].

У Декларації також підкреслюється, що Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права.

Згідно з Декларацією, відносини УРСР з іншими радянськими республіками будуються на основі договорів, укладених на принципах рівноправності, взаємоповаги і невтручання у внутрішні справи.

19 листопада 1990 р. був підписаний Договір між УРСР і РРФСР. У ст. 1 зазначалося: «Високі Договірні Сторони визнають одна одну суверенними державами і зобов'язуються утримуватись від дій, що можуть завдати шкоди державному суверенітету іншої Сторони» [4]. Подібний договір був підписаний також з Білоруссю.

Важливим зовнішньополітичним актом стало прийняття Постанови Верховної Ради УРСР від 25 грудня 1990 р. «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України в сфері зовнішніх зносин»[13].

Якісно новий етап у формуванні зовнішньої політики розпочався з проголошенням незалежності України 24 серпня 1991 р. Для України відкрились якісно нові можливості. Однак, залишалися серйозні проблеми. На той час зберігався, хоч і значно послаблений, Радянський Союз, діяла Конституція СРСР. Необхідно було узгоджувати безліч питань з Москвою. Цю ситуацію добре розуміло світове співтовариство, тому жодна країна світу на той час офіційно не визнала Україну як незалежну державу та не встановила дипломатичних відносин.

В суспільній думці цього часу існували різні підходи щодо визначення основних векторів, завдань, пріоритетів у зовнішній політиці, що гальмувало прийняття документу, який би визначав основні її засади. Разом з тим, було закладено основи зовнішньої політики в межах кожного з намічених векторів. Як повноправний член світового співтовариства, Україна активізувала міжнародні контакти і розширила участь у роботі міжнародних організацій.

Особливе місце в міжнародній діяльності України посідає участь в роботі ООН. В 1990 р. на 45-й сесії Генеральної Асамблеї ООН делегація УРСР вперше почала працювати за директивами, затвердженими Радою Міністрів республіки. 24 серпня 1991 р у Києві перебував з візитом Голова 45-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Г. де Марко. Він був першим іноземним діячем, який привітав незалежну

Україну. 2 вересня 1991 р. Голова Верховної Ради Л. Кравчук на 46-й сесії Генеральної Асамблеї ООН заявив про вірність України принципам Статуту цієї організації, Гельсінкського Заключного акта та Паризької хартії, підтвердив намір стати безпосереднім учасником загальноєвропейського процесу та членом європейських структур. Він також зазначив, що Україна не має територіальних претензій до жодного із сусідів і виступає проти будь-яких територіальних зазіхань.

Л. Кравчук також підняв проблему роззброєння, зокрема, ліквідації ядерної зброї. Як зазначалося у виступі, відповідно до Декларації про державний суверенітет, Україна дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї. Л. Кравчук заявив, що Україна має намір приєднатися до Договору про її нерозповсюдження як неядерна держава.

24 жовтня 1991 р. Верховна Рада України прийняла Заяву «Про без'ядерний статус України», в якій зазначалося: «Україна проводитиме політику, спрямовану на повне знищення ядерної зброї та компонентів її базування, що розташовані на території Української держави. Вона має намір зробити це у мінімальні строки, виходячи з правових, технічних, фінансових, організаційних та інших можливостей, з належним забезпеченням екологічної безпеки» [7].

Важливим підґрунтям для подальших двосторонніх відносин стали перші офіційні візити Голови Верховної Ради України Л. Кравчука до Франції, США і Канади восени 1991 р.

Нова сторінка в зовнішній політиці України відкрилася з проведенням загальнонародного референдуму 1 грудня 1991 р. Вже наступного дня Польща і Канада офіційно визнали Україну як незалежну державу. До кінця грудня – більше 60 країн, за короткий термін – майже всі країни світу. Міжнародне визнання України стало важливим чинником розбудови незалежної держави.

Україна стала однією з засновниць СНД, однак керівництво нашої держави неодноразово виступало проти перетворення Співдружності в нове наддержавне утворення. Україна не підписала Статут СНД від 22 січня 1993 р., вважаючи, що окремі його положення не відповідають національним інтересам нашої держави. Отже, де-юре Україна не є державою-членом Співдружності, а має статус держави-засновниці та держави-учасниці СНД. Відносини в межах СНД склалися не просто.

Після розпаду СРСР з особливою актуальністю постало питання кордонів. «...основне завдання держави – встановлення чіткого кордону, що визначає її суверенне право на організацію власної політичної та соціально-економічної системи. Як головний складник національної безпеки, державний кордон виконує

важливі функції охорони території, контролю нелегальної міграції, контрабанди та переміщення злочинних угруповань. Належним чином встановлений кордон сприяє партнерським відносинам між відповідними державами, ефективному управлінню прикордонними місцевостями, ефективному використанню ресурсів, покращенню економічної ситуації на прикордонних територіях» [5, с. 29]. Важливим для України було дотримання принципу збереження чинного стану речей, тобто тих кордонів, що існували до проголошення незалежності. Першими країнами, з якими вдалося домовитись на основі цього принципу, були Польща, Словаччина, Угорщина. Складніше було вирішити проблему кордону з Румунією, зокрема через проблеми навколо о. Зміїного.

Що стосується колишніх радянських республік, то з Республікою Білорусь питання було вирішене без проблем, з Молдовою був здійснений обмін територіями, що закріплено відповідними угодами. Найскладнішим виявилось вирішення питання з Російською Федерацією. Вже з перших днів після проголошення Україною незалежності російська сторона дала зрозуміти, що питання кордонів може бути вирішене в разі збереження союзницьких відносин (тобто, збереження СРСР), в іншому випадку Росія залишає за собою право перегляду кордонів. Особливий інтерес Росія виявляла до Криму та Донбасу, хоча в ст. 6 Договору 1990 року підкреслювалось: «Високі Договірні Сторони визнають і поважають територіальну цілісність Української Радянської Соціалістичної Республіки і Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки в нині існуючих у межах СРСР кордонах» [4].

У 1992 р. МЗС України тричі надсилало Росії ноти з проектами угод про делімітацію українсько-російського кордону, а також із конкретними пропозиціями про початок його правового оформлення, однак ці проекти не влаштовували російське керівництво. Дедалі гострішими ставали проблеми Криму та Чорноморського флоту.

Після підписання Протоколу про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Російською Федерацією 14 лютого 1992 року, важливою подією міждержавного діалогу стало укладення 23 червня 1992 року в Дагомисі Угоди між РФ та Україною про розвиток міждержавних відносин, які визначені сторонами як дружні, рівноправні, партнерські, основані на загально визнаних нормах міжнародного права [14]. Ці принципи були покладені в основу міждержавної угоди про взаємне заснування торговельних представництв від 22 жовтня 1992 р. та

Договору про вільну торгівлю від 24 червня 1993 р., у яких сторони визначали певні правила поведінки у торгівельно-економічних відносинах.

За твердженням завідуючого відділом глобальної безпеки та європейської інтеграції Б.О. Парахонського: «У період становлення міждержавних відносин ще цілком домінує динаміка пострадянського розпаду. Вони розвиваються на тлі однотипних кризових процесів та внутрішніх проблем, вирішення яких кожного разу накладає відбиток на характер стосунків. Формування державних інститутів обох країн відбувається разом з глибокою трансформацією політичних і економічних відносин, осмисленням нової історичної ситуації, формуванням національної ідентичності. Складність процесів державотворення відбивається й на розбудові українсько-російських взаємин, що вимагає часу, витримки, готовності до компромісу, послідовності й відповідальності» [10, с. 2].

Питання про врегулювання проблеми кордонів неодноразово поставало і в наступний період. Так, 15 квітня 1994 р. у Москві було ухвалено Декларацію про дотримання суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів держав СНД [3]. В ній підкреслювалось, що держави СНД забезпечують виконання у своїх взаємовідносинах принципів суверенітету, територіальної цілісності і непорушності державних кордонів.

У ст. 2. наголошувалось, що, будуючи свої відносини як дружні, держави будуть утримуватися від воєнної, політичної, економічної чи будь-якої іншої форми тиску, включаючи блокаду, а також підтримки і використання сепаратизму проти територіальної цілісності і недоторканності, а також політичної незалежності будь-якої з держав-учасниць Співдружності [3].

У ст. 3. зазначалося, що захоплення території із застосуванням сили не може бути визнаним, а окупація території держав не може використовуватися для міжнародного визнання чи нав'язування зміни її правового статусу [3].

Лише у 1997 р. між Україною та Російською Федерацією був підписаний Договір про дружбу, співробітництво та партнерство. Однак, підписання Договору не зняло суперечностей у відносинах між державами та не вирішило проблеми кордонів.

16 листопада 1994 р. Верховна Рада України ухвалила рішення про приєднання нашої держави до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) [6]. 5 грудня 1994 р. був підписаний Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до ДНЯЗ. [9].

В умовах поглиблення економічної кризи в країні, нагальною потребою стало проведення економічних та соціальних реформ, що зумовило розширення

співробітництва зі спеціалізованими установами ООН, зокрема економічного характеру. Так, 1992 р. Україна стала членом МВФ, МБРР, пізніше долучилася до Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної морської організації (ІМО) та багатьох інших.

Визнаючи європейський вектор зовнішньої політики одним з пріоритетних, було здійснено чимало кроків в напрямку європейської інтеграції. На початку 1992 р. розпочалися переговори щодо вступу України до Ради Європи – найстарішої і найбільшої регіональної міжнародної організації, головними завданнями якої є: захист прав людини, забезпечення парламентської демократії, верховенства закону тощо.

Приведення законодавства України у відповідність до загальноєвропейських та міжнародних норм і стандартів, згідно з вимогами РЄ, сприяло демократизації суспільства. 1995 р. Україна стала 37-м членом РЄ.

1992 р. Україна долучилася до НБСЄ, що засвідчило прагнення нашої держави сприяти зміцненню миру та міжнародної безпеки. Того ж року розпочалися відносини з Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР). У 1994 р. було підписано Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [15], яка започаткувала партнерство нашої держави з ЄС.

1992 р. було започатковано відносини з НАТО. У лютому 1994 р. міністр закордонних справ України А. Зленко підписав Рамковий документ угоди про «Партнерство заради миру» [11]. Наведені факти свідчать про прагнення України інтегруватися в європейські та євроатлантичні структури.

Особливе значення для розбудови зовнішньої політики України має прийняття Верховною Радою 2 липня 1993 р. Основних напрямів зовнішньої політики України [12]. В документі підкреслювалось: «Базовою вимогою у здійсненні зовнішньої політики України є якнайповніше і найефективніше забезпечення національних інтересів країни» [12]. Національні інтереси у сфері міжнародних відносин становлять три основні групи: стратегічні та геополітичні інтереси, пов'язані з забезпеченням національної безпеки України та захистом її політичної незалежності; економічні інтереси, пов'язані з інтегруванням економіки України у світове господарство; регіональні, субрегіональні, локальні інтереси, пов'язані із забезпеченням різноманітних специфічних потреб внутрішнього розвитку України.

В документі були визначені головні завдання, засади, напрями, пріоритети та функції зовнішньої політики України. Прийняття цього документу сприяло

активізації зовнішньої політики за всіма напрямками, створювало сприятливі умови для подальшої розбудови української державності.

Література:

1. Гантінгтон С. Новий світовий порядок у XXI столітті: тенденції та європейський вимір / Виступ Семюела Гантінгтона на круглому столі в Національному інституті стратегічних досліджень (Україна) 18 жовтня 1999 року // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2000. – число 16. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n16texts/ganting.htm>

2. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. – К.: Політвидав України, 1990. – 8 с.

3. Декларація про дотримання суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав 15.04.1994// Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_480

4. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою 19.11.1990 // Офіційний сайт Верховної Ради України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/643_011

5. Задорожній О.В. Міжнародне право в міждержавних відносинах України і Російської Федерації 1991-2014: монографія / Задорожній Олександр Вікторович; Укр. асоц. міжнар. права, Ін-т міжнар. віднос. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, каф. міжнар. права. – К.: К.І.С., 2014. – 960 с.

6. Закон України «Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року» 16.11.1994 // Офіційний сайт Верховної Ради України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/248/94-вр>

7. Заява «Про без'ядерний статус України» 24.10.1991 // Офіційний сайт Верховної Ради України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-12>

8. Лозовицький О. Геополітичні інтереси – головний імператив сучасного державотворчого процесу / Лозовицький О. // Інтернет-холдинг Олега Соскіна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2007/5-6/200706.html>

9. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 05.12.1994 // Офіційний сайт

Верховної Ради України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_158

10.Парахонський Б.О. Українсько-російські відносини: зліти та падіння. – К.: Т-во «Знання» України, 2007. – 24 с.

11.Партнерство заради миру. Рамковий документ 8.02.1994 // Офіційний сайт Верховної Ради України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/950_001

12.Постанова Верховної Ради України Про основні напрями зовнішньої політики України 2.07.1993 // Офіційний сайт Верховної Ради України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>

13.Постанова Верховної Ради Української РСР «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України в сфері зовнішніх зносин» // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 5. – Ст. 25.

14.Угода між Україною і Російською Федерацією про подальший розвиток міждержавних відносин від 23.06. 1992 // Офіційний сайт Верховної Ради України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/643_018

15.Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами 14.06.1994 // Офіційний сайт Верховної Ради України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_012

Антоніна Дорошева
*кандидат історичних наук,
ст.викладач кафедри української і всесвітньої історії та культури ІДГУ
(м. Ізмаїл, Україна)*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОБЛАСНИХ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТОВАРИСТВ ОДЕЩИНИ

Вирішення сучасних суперечностей суспільного розвитку неможливе без урахування національних, культурних, релігійних особливостей етнічних спільнот. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. на території України мешкають представники понад 130 національностей. Кожна з національних спільнот прагне інтегруватися в загальнодержавну систему суспільного життя. Для успішного й стабільно розвитку країни обов'язковим є врахування життєво важливих інтересів і